

Robert Vannoy , Kutoka Uhamishoni, Hotuba ya 2A

Tarehe ya Kutoka Hitimisho, Ukandamizaji wa Waisraeli, Mapigo juu ya

Misri

Mapitio

1. Kutoka 1-11, Ukombozi kutoka Misri

B. Tatizo la tarehe ya Kutoka

Tulikuwa tunajadili Kutoka 1-11, "Ukombozi kutoka Misri," na tulikuwa chini ya B kwenye muhtasari wako wa hotuba, "Mpangilio wa kihistoria" au "Tatizo la tarehe ya Kutoka." Tarehe ya nasaba ya kumi na nane inaitwa tarehe ya mapema ya Kutoka, karibu 1446 KK; tarehe ya nasaba ya kumi na tisa inaitwa tarehe ya mwisho ya Kutoka, karibu 1250 KK. Tuliangalia baadhi ya hoja kuu ambazo zimetolewa mwanzoni kwa tarehe ya mwisho. Nadhani kwa mbali hoja yenye nguvu zaidi ni ya kwanza. Kutoka 1:11 inasema kwamba Waisraeli waliwekwa katika kazi ya kulazimishwa kujenga miji hii ya kuhifadhia kwa ajili ya Farao. Bila shaka Farao hajatajwa, hiyo ni sehemu ya tatizo. Lakini miji ya ghala ilikuwa Pithomu na Ramesesi. Bila shaka, Ramesesi alikuwa Farao wa nasaba ya kumi na tisa. Kwa hivyo tulijadili hoja za ziada ambazo hazikuwa na nguvu sana, kwa sababu kwa kiasi kikubwa zilikuwa hoja kutoka kimya au hitimisho.

Hoja ya pili ilikuwa uchunguzi wa akiolojia wa ng'ambo ya Yordani uliofanywa na Nelson Glueck . Alikuwa na wasiwasi kwamba hakukuwa na idadi ya watu wasio na shughuli nyingi katika ng'ambo ya Yordani, yaani, katika maeneo ya Moabu na Edomu, kwa karne tano kabla ya 1300. Kwa hivyo kama ungekuwa na tarehe ya mapema ya Kutoka, kusingekuwa na idadi yoyote ya watu waliokaa Moabu. Lakini ulisoma katika Hesabu kwamba Wamoabu walitoka na kuwalazimisha Waisraeli kuzunguka. Walikuwa na mashamba na mizabibu, ambayo inasikika kama idadi ya watu wasio na shughuli nyingi wakati wa Kutoka na ushindi.

Hoja ya tatu ilikuwa kwa msingi wa viwango vya uharibifu katika baadhi ya miji ya Kanaani ambayo imetajwa katika kitabu cha Yoshua kama iliyochukuliwa na Yoshua wakati wa ushindi. Viwango hivyo vya uharibifu vilikuwa katika wakati wa 1250-1200 KK, ambao ni mwisho wa kile kinachoitwa Enzi ya Shaba ya Mwisho. Sasa bila shaka

swali linakuwa, ni nani alikuwa mwakilishi wa uharibifu? Je, walikuwa Waisraeli wakati wa ushindi? Hilo ni dhana—inaweza kuwa hivyo, lakini hakuna uhakika wowote. Lakini hiyo ni mojawapo ya hoja za tarehe ya mwisho—viwango hivyo vya uharibifu mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Mwisho.

Hoja ya nne ni hoja kutoka ukimya. Hakuna marejeleo katika kitabu cha Waamuzi kuhusu kampeni za Wapalestina za mafarao Seti na Ramesesi. Tunajua Seti na Ramesesi walipitia majeshi yao kupitia nchi ya Kanaani. Kama ushindi ungetokea katika miaka ya 1400, ungekuwa katika kipindi cha Waamuzi wakati wa Seti na Ramesesi. Kwa nini kuna marejeleo ya watu wengine wanaowakandamiza lakini hakuna marejeleo yoyote kwa Wamisri?

Kisha jambo la mwisho nililotaja si hoja ya tarehe ya mwisho, lakini linaweka mwisho wa tarehe ya mwisho, kutoka kwa kile kinachoitwa maandishi ya Merenptah ambapo anataja Israeli. Wakati mwingine huitwa jiwe la Israeli au jiwe la Merenptah. Linaweza kuorodheshwa na utawala wake hadi takriban mwaka 1220. Kwa hivyo hapa ungesema kuhusu mwisho wa tarehe ya mwisho, huwezi kulishusha chini ya mwaka 1220 kwa msingi wa marejeleo ya nje ya Biblia kuhusu Israeli huko Kanaani.

Kuelekea mwisho wa kipindi chetu cha darasa nilianza hoja ya tarehe ya mapema—tarehe ya nasaba ya kumi na nane. Na tena hoja ya kwanza nadhani ndiyo yenye nguvu zaidi, na hiyo inategemea maandishi ya 1 Wafalme 6:1, ambayo ni miaka 480 baada ya Kutoka, katika mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani, alianza kujenga hekalu. Na hapa unapata wakati. Tunaweza kuweka tarehe ya mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani hadi 966/967—ongeza miaka 480 na unapata tarehe ya mapema kuwa 1446 KK Kwa hivyo basi ungerudi kwenye wakati wa Thutmose na Amenhotep kwa ajili ya farao wa ukandamizaji na farao wa Kutoka.

Hoja ya pili tuliyoiangalia ni kwamba Thutmose III alikuwa mjenzi mzuri mwenye maisha marefu. Tunajua kwamba aliwaweka watu wengi kazini katika miradi yake ya ujenzi. Pia tunajua alikuwa na maisha marefu, ambayo yanaendana na mpangilio wa maisha marefu ya Musa. Kwa hivyo hiyo ndiyo hoja ya pili. Ilikuwa ikisemwa kwamba hakuna ushahidi wa ujenzi wa nasaba ya kumi na nane katika sehemu ya delta

ya Misri, lakini katika miaka ya 1990, ushahidi ulipatikana wa ujenzi wa nasaba ya kumi na nane katika eneo la delta. Kwa hivyo ushahidi huo unapinga hoja hiyo.

Hoja ya tatu tuliyoiangalia, ambayo si kali sana, ni marejeleo ya Habiru katika barua za Amarna, ambazo ni barua kati ya majimbo ya miji na wafalme wa Kanaani na mafarao wa Misri waliozungumzia mashambulizi ya watu hawa wanaoitwa Habiru. Kisha swali linakuwa: je, Habiru ni Waebrania kweli? Watu wengi waliofanana sana waliwekwa katika kundi la Habiru. Nilitaja wiki iliyopita kauli ya KA Kitchen kwamba Waebrania wanaweza kuwa Habiru lakini si Habiru wote ni Waebrania. Jina "Habiru" linaonekana kuhusishwa zaidi na tabaka la kijamii badala ya kundi la kikabila. Walionekana kuwa aina ya watu wahamaji waliozunguka-zunguka, wakakaa mara kwa mara, na ambao walikuwa na tabia ya mamluki. Lakini walikuwa kote Mashariki ya Kati kwa muda mrefu. Kuna hata Habiru huko Misri baada ya Waebrania kuondoka. Kwa hivyo suala hilo lote haliko wazi kabisa, ingawa baadhi wamejaribu kulitumia kama msaada wa tarehe ya mapema ya ushindi kwa kuwalinganisha Habiru na kundi la watu wa Kiebrania.

4. Hoja ya Tarehe ya Mapema 4: Jericho - Kenyon dhidi ya Bryant Wood

Kuna hoja moja ya ziada ambayo nataka kutaja ambayo wakati mwingine imetumika, lakini tena, ambayo si wazi kabisa au isiyopingwa; na hiyo ni hoja kutoka kwa uchimbaji huko Yeriko, mji ambao Yoshua alichukua mara tu baada ya kuvuka Mto Yordani na kuingia katika nchi ya Kanaani. Kumekuwa na historia ndefu ya uchimbaji katika eneo hilo. Hapo awali uchimbaji ulifanywa na Wajerumani mwanzoni mwa miaka ya 1900—na baadaye katika miaka ya 1930 na Mwingereza mmoja aitwaye John Garstang. John Garstang alihitimisha kwamba jiji hilo liliharibiwa karibu 1400 KK Na ukiangalia kesi yake kwa hilo, ungesema hiyo inafaa tarehe ya mapema—ikiwa 1446 ni wakati wa Kutoka, unachukua miaka 40 jangwani na unafika wakati wa Kanaani, yapata 1400. Kwa hivyo baada ya miaka ya 1930 kulikuwa na kiwango cha kutosha cha makubaliano. Akiolojia ilikuwa imeunganishwa na ushindi huo na ilikuwa imethibitisha haswa kile Biblia inasema. Lakini basi katika miaka ya 1950 kulikuwa na

mwanaakiolojia mwingine Mwingereza anayeitwa Kathleen Kenyon. Kathleen Kenyon alifanya uchimbaji mwingi hapo, na akafikia hitimisho kwamba kiwango cha eneo ambalo Garstang alilitenga wakati wa ushindi kilifanywa vibaya. Alihitimisha kwamba kiwango hicho kilikuwa uharibifu wa karibu mwaka 2300 KK, muda mrefu kabla ya wakati wowote ambapo Waisraeli wangeweza kuwa mawakala wa uharibifu huo. Kisha akasema, baada ya uharibifu huo wa 2300 KK, jiji hilo lilijengwa upya na kisha likaharibiwa tena mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Kati. Enzi ya Shaba ya Kati ni 2000-1500. Alisema iliharibiwa tena karibu mwaka 1580, muda mfupi kabla ya mwisho wa Enzi ya Shaba ya Kati. Hiyo pia ingekuwa kabla ya wakati wa ushindi wa Waisraeli kwa msingi wa tarehe ya mapema, lakini alisema baada ya hapo, eneo hilo halikuwa na watu. Hakukuwa na viwango muhimu kuanzia mwaka 1500 hadi 1200. Kwa hivyo kazi yake ilizua maswali mengi kuhusu hitimisho ambalo Garstang alikuwa amefikia. Kisha swali likaibuka kuhusu kama akiolojia inaunga mkono ushindi wa Waisraeli karibu wakati wowote kwa sababu hadi mwaka 1200, ungefikiri hata wakati huo kungekuwa na uharibifu mkubwa zaidi kwenye eneo hilo.

Nilitoa karatasi yenye nakala ya makala fupi kutoka Time Magazine, Machi 5, 1990. Makala hiyo ni muhtasari mfupi wa makala iliyochapishwa katika BAR, yaani, *Biblical Archaeology Review*, iliyoandikwa na Bryant G. Wood yenye kichwa, "Je, Waisraeli Walishinda Yeriko?" Bryant Wood alichofanya ni kurudia ripoti zilizochapishwa na Kathleen Kenyon kuhusu uchimbaji wake huko Jericho. Kathleen Kenyon, wakati Wood alipoandika makala yake, alikuwa tayari amefariki. Alifariki mwaka wa 1978. Aliishi kuanzia 1906 hadi 1978. Alikuwa mkurugenzi wa Shule ya Akiolojia ya Uingereza huko Yerusalemu. Ni wazi alikuwa msomi anayeheshimika. Alichapisha matokeo yake kutokana na uchimbaji alioufanya huko Jericho na kufikia hitimisho lake. Bryant Wood alirudia ripoti zake za uchimbaji zilizochapishwa na kutumia ripoti hizo kupata hitimisho tofauti kutokana na ushahidi kuliko Kathleen Kenyon alivyopata. Kwa hivyo ukiangalia muhtasari huo wa makala ya Bryant Wood kutoka kwa muhtasari katika Jarida la Time, unaona mwishoni mwa aya hiyo ya kwanza, mwandishi wa makala haya anasema, "Mwanaakiolojia Mwingereza marehemu Kathleen

Kenyon alithibitisha katika miaka ya 1950 kwamba ingawa jiji la kale liliharibiwa kweli, lilitokea karibu 1550 KK, miaka mia moja na hamsini kabla ya Joshua kuweza kujitokeza. Lakini mwanaakiolojia Bryant Wood, akiandika katika toleo la Machi/Aprili la *Biblical Archaeology Review*, anadai kwamba Kenyon alikuwa amekosea. Kulingana na tathmini upya ya utafiti wake, ambao ulichapishwa kwa undani hivi karibuni, Wood anasema kuta za jiji zingeweza kuanguka kwa wakati unaofaa ili kuendana na simulizi ya kibiblia." Sidhani kama hiyo ndiyo hoja kuu hapa. Ninatafuta tu kuona ni ushahidi gani uliopo au usiopo. Lakini aya inayofuata—"Tarehe ya Kenyon ya uharibifu wa Yeriko ilitegemea sana ukweli kwamba alishindwa kupata vyombo vya mapambo, vilivyoagizwa kutoka Kupro, ambavyo vilikuwa maarufu katika eneo hilo karibu 1400 KK" Sasa angalia, tena, huo ni ushahidi hasi. Hakupata kitu, si kwamba alipata *kitu* —*ukweli kwamba hakupata kitu*— "*Kutokuwepo kwake, alifikiri, kulimaanisha kuwa jiji hilo lilikuwa halina watu kwa muda mrefu. Lakini Wood, mtaalamu wa kale wa vyombo vya udongo ambaye sasa yuko Chuo Kikuu cha Toronto, anasema kwamba uchimbaji wa Kenyon ulifanywa katika sehemu maskini zaidi ya jiji, ambapo vyombo vya udongo vya gharama kubwa vilivyoagizwa kutoka nje vingekuwa havipo kwa vyovyote vile. Na anasema kwamba vyombo vingine vya udongo, vilivyochimbwa huko Yeriko katika miaka ya 1930, vilikuwa vya kawaida mnamo 1400 KK" Kwa hivyo unaingia kwenye mjadala wa ushahidi na kwa kiasi fulani katika swali hili ni kutokuwepo kwa ushahidi. Kwa sababu tu hupati, je, hiyo inamaanisha kuwa haikuwepo? Kulikuwa na vingi ambavyo havikupatikana. Anatoa sababu zingine za kufikia hitimisho kwamba iliharibiwa karibu 1400 KK Ukiangalia safu ya tatu, aya ya pili, inazungumzia tarehe ya radiocarbon, lakini mwisho wa hilo, "Hirizi za Misri zilizopatikana katika makaburi ya Yeriko zinaweza kuorodheshwa karibu 1400 KK" Kwa hivyo inaonekana kama ilikaliwa karibu 1400. Wood anasema, "Inaonekana kwangu kana kwamba hadithi za kibiblia ni sahihi." Kwa hivyo majadiliano hayo yanaendelea.*

Ninaweza kusema tutarudi kwenye hilo tunapoangalia kitabu cha Yohanna katika sura za mwanzo ambapo kinazungumzia tarehe ya Yeriko. Tutaangalia hilo kwa undani zaidi. Lakini nataka kutaja kwamba vifaa vingi vya Enzi ya Shaba ya Marehemu (1500-

1200 KK) vya kilima cha Yeriko vimeondolewa ama kwa mmomonyoko na uchimbaji tu wa chochote kilichokuwepo na watu, pamoja na kazi ya akiolojia kwenye kilima hicho. Hasa Wajerumani wa mapema waliovuruga kilima hicho na ambao hawakuwa na aina za mbinu tulizonazo leo za kuripoti kila kitu na kupiga picha za kila kitu; na mengi ya kilima hicho cha Enzi ya Shaba ya Marehemu yametoweka na hayatapatikana tena. Kwa hivyo nadhani itakuwa vigumu kupata hitimisho kwa msingi wa uharibifu wa Yeriko. Lakini ukikubaliana na hitimisho la awali la John Garstang na kisha hitimisho la Bryant G. Wood linalotokana na ripoti kutoka kwa Katherine Kenyon, unakuja na tarehe ya 1400 ya ushindi wa Yeriko, ambayo inalingana na tarehe ya mapema ya Kutoka.

Kwa hivyo hizo ndizo hoja za tarehe ya mapema na ya mwisho ya Kutoka. Nadhani unaweza kuona kwamba tunaweza kutumia muda mwingi kwa kila moja kwa undani zaidi. Sidhani kama inahitaji muda katika kozi hii kufanya hivyo, hata hivyo. Nadhani unaweza kuona kutokana na kile tulichosema, huu utakuwa mjadala unaoendelea, lakini sidhani kama kuna hoja zozote za mwisho kwa pande zote mbili. Lakini mjadala utaendelea.

5. Uchambuzi wa Vannoy wa Tarehe ya Kutoka

Ninataka kutaja tu mambo machache ambayo angalau akilini mwangu yanapima uwiano wa ushahidi kuelekea hitimisho la tarehe ya mapema. Ninaelekea kufikiria wakati huo ulikuwa nasaba ya kumi na nane badala ya nasaba ya kumi na tisa—na maoni machache kuhusu hilo. Jambo la kwanza ninalotaka kutaja ni kwamba mpangilio wa nyakati za waamuzi ni vigumu zaidi kuoanisha na tarehe ya mwisho kuliko ilivyo na tarehe ya mapema. Na sababu ya hilo ni: ukichukua tarehe ya mwisho, tuseme 1290 kwa Kutoka, 966 kwa mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani—una miaka 324 tu ya kufanya kazi nayo—miaka 324. Kwa tarehe ya mwisho, kuna miaka 324 kati ya wakati wa Kutoka—1290 hadi 966 KK. Ukichukua tarehe ya mapema, 1446 hadi 966, una miaka 480. Ukiangalia kitabu cha Waamuzi na kuongeza marejeleo yote ya mpangilio wa nyakati katika kitabu—nyakati za ukandamizaji na mizunguko ya kupumzika, utapata jumla ya miaka 410. Na kisha lazima uongeze wakati huo kuanzia Eli hadi mwaka ^{wa 4} wa

Sulemani —Eli alikuwa mwamuzi mwanzoni mwa 1 Samweli—kwa hivyo una Eli, una Sauli, una Daudi, na unamwendea Sulemani. Hiyo ni miaka mingine 116 kwa uchache—lazima uongeze miaka ya kutangatanga jangwani—kuna miaka mingine 40. Lazima uongeze wakati huo wa Yoshua baada ya wakati wa ushindi. Kwa hivyo kitabu chote cha Yoshua, tuseme unaongeza miaka mingine kumi. Unapata nini hapo? Una miaka 576. Sasa ni wazi tatizo halisi hapa ni takwimu hizo za mpangilio wa matukio katika kitabu cha Waamuzi. Lazima kuwe na mwingiliano kati ya nyakati za ukandamizaji na kupumzika, na lazima kuwe na nyakati nyingi za kikanda za hali kuliko kitaifa; na hiyo ni sawa. Ikiwa una miaka 576, hiyo haiendani na miaka 480 pia; hata kwa tarehe ya mwanzo ya Kutoka, lazima uwe na mwingiliano. Lazima ukandamize. Hoja yangu ni kwamba ni vigumu zaidi kuipunguza 576 hadi 324 kuliko ilivyo hadi 480. Kwa hivyo inaonekana kwangu kwamba mpangilio wa matukio katika kitabu cha Waamuzi unakuelekeza kwenye tarehe ya mapema ya Kutoka badala ya tarehe ya mwisho ya Kutoka.

Maoni ya pili. Mojawapo ya hoja za tarehe ya mwisho tuliyoitaja ilikuwa viwango vya uharibifu wa miji ya Wakanaani mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Mwishoni, 1250 hadi 1200, kama ushahidi wa ushindi wa Waisraeli wakati huo. Hoja hiyo inazidi kutiliwa shaka. Ni miji mingapi iliyosemekana kuharibiwa—kuharibiwa waziwazi—na kuchomwa moto? Mitatu tu, hiyo ndiyo yote—Yeriko, Ai na Hazori. Inasema kwamba katika mingine aliwashinda na kuwaua watu, haisemi kwamba aliharibu mji. Kwa hivyo watu walikuwa wanaanza kuzungumzia ushindi uliobadilishwa wa miji kwa maana kwamba Israeli walipoingia katika ushindi, hawakuharibu kabisa miji hii yote. Waliingia na kukaa katika miji hii na kuishi huko, ingawa waliwaua wenyeji. Lakini hatupaswi kutafuta viwango vya uharibifu katika miji hii yote. Kwa hivyo basi swali ni: ni akina nani walikuwa mawakala wa uharibifu kuanzia 1250 hadi 1200? Unachoweza kufanya ni kubashiri tu. Ukirudi kwenye nasaba hiyo ya 19, ^{Merneptah} — huyo ndiye aliyekuwa na maandishi hayo kuhusu Israeli kuingia katika nchi ya Kanaani—anzungumzia kuhusu mashambulizi ya kuingia katika nchi ya Kanaani. Labda baadhi ya miji iliharibiwa na Merneptah ? Karibu mwaka 1200, kulikuwa na shambulio dhidi ya Misri na kile

kinachoitwa Watu wa Baharini, ambao wengi wao walitoka Krete. Watu hao wa Baharini walifukuzwa na Wamisri. Kwa maneno mengine, Wamisri waliwalazimisha kuondoka. Kwa hivyo walikuja na kukaa kwenye pwani ya kusini ya nchi ya Kanaani katika eneo la Gaza na uwanda wa pwani. Wakawa Wafilisti. Sasa bila shaka tunajua Wafilisti walikuwa tatizo la Israeli wakati wa Waamuzi. Lakini hiyo ilikuwa karibu mwaka 1200 KK Labda Wafilisti walikuwa mawakala wa uharibifu walipoingia na kukaa mahali ambapo baadhi ya miji hiyo ilikuwa. Labda baadhi ya maeneo hayo yaliharibiwa na Waisraeli katika mapambano na Wakanaani wakati wa kipindi cha waamuzi. Ni vigumu kusema, lakini sidhani kama unaweza kusema kwamba viwango vya uharibifu wa miji hiyo kati ya 1250 na 1200 ni hoja yenye nguvu kwa tarehe ya mwisho ya Kutoka. Kwa hivyo hilo linazidi kutiliwa shaka.

Kwa mfano, ukiangalia Hazori, mojawapo ya maeneo ambayo inasemekana kuharibiwa na Yoshua, kulikuwa na viwango vya uharibifu huko Hazori katika miaka ya 1400, 1300, na 1230. Sasa mara nyingi imekuwa ikibishaniwa kwamba kiwango hiki cha uharibifu cha mwaka 1230 ni wakati wa ushindi wa Waisraeli. Lakini hiyo sio kiwango pekee cha uharibifu huko Hazori. Unaingia katika viwango hivi vya uharibifu na hakuna alama zinazosema mji huu uliharibiwa na yeyote—ni swali lililo wazi.

Sasa maoni moja zaidi kuhusu hili, na hapa ndipo hili linapozidi kuwa gumu. Kuna kitabu kilichoorodheshwa katika orodha yako ya vitabu na John Bimson kinachoitwa *Kuandika Upya Tarehe ya Kutoka na Ushindi*. John Bimson aliandika kitabu kirefu kuhusu hili ambapo anaingia katika hoja za kiufundi sana, lakini hoja yake ni kubadilisha tarehe ya kipindi cha akiolojia kwa ajili ya Kutoka. Nina njia ya jadi ya kuweka tarehe ya vipindi vya akiolojia, na jinsi unavyoweka vipindi ni jambo gumu lenyewe. Lakini anachosema ni kwamba Enzi ya Shaba ya Kati, ambayo kwa kawaida huisha mwaka 1500, inapaswa kushushwa chini karibu na mwaka 1400. Kwa hivyo anataka tarehe ya mwisho wa Enzi ya Shaba ya Kati ishushwe kwa takriban karne moja. Sasa kuna viwango vya uharibifu katika baadhi ya maeneo haya mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Kati, na ukipunguza tarehe ya Enzi ya Shaba ya Kati hadi miaka ya 1400, basi viwango hivyo vya uharibifu mwishoni mwa Enzi ya Shaba ya Kati vitahamishwa hadi

miaka ya 1400. Kwa njia hiyo hata tarehe ya Kathleen Kenyon ya kuharibiwa kwa Yeriko mwaka 1530 itafikia miaka ya 1400. Huo ni mjadala na hoja inayoendelea.

6. Hitimisho Kufuatia Allan MacRae

Nadhani, kwa kumalizia, ukiangalia nukuu zako, ukurasa wa 7, katikati ya ukurasa, hadi chini kutoka kwa insha ya mwanzilishi wa taasisi hii, Allan MacRae, kuhusu swali hili la tarehe ya Kutoka. Sitasoma aya hizo lakini nitaenda kwenye aya yake ya mwisho kwenye ukurasa wa 8, anasema, “ The hoja kama kwa a mapema au marehemu tarehe ya ya Kutoka mara nyingi inaonekana kwa kuwa kupewa katika ya namna ya a wakili imedhamiria kwa thibitisha a maalum uhakika, badala yake kuliko ya a mtafiti kutafuta kwa mwanga katika agizo kwa amua kitu hiyo ni si bado inayojulikana. Baadhi mpya ugunduzi huenda tengeneza ya jambo kabisa mwisho, lakini juu kwa ya sasa hiyo lazima kuwa kuchukuliwa a swali imewashwa ambayo sisi fanya si bado kuwa na kutosha " Sasa aliandika hivyo miaka mingi iliyopita. Sidhani kama hali hii imebadilika sana tangu wakati huo. Kama kuna chochote, nadhani ushahidi una nguvu zaidi kwa hitimisho la tarehe ya mapema leo. Nadhani anachotetea ni mbinu sahihi na mtazamo wa kiakili kuelekea masuala ya aina hii. Nadhani yuko sahihi. Tunapaswa kutafuta taarifa ambayo inaweza kusaidia kufafanua picha badala ya kuingia kwenye vita kwamba ikiwa hukubaliani na tarehe ya mapema ya Kutoka ambayo baadhi ya watu wanapendekeza, basi huchukui Biblia kwa uzito, kwa sababu 1 Wafalme 6:1 inasema, "Miaka 480 baada ya Kutoka ilikuwa mwaka wa nne wa utawala wa Sulemani," "kuthibitisha" tarehe ya mapema ya 1446. Kuna watu kama hao. Nadhani mbinu ya MacRae ndiyo mbinu sahihi kutokana na ushahidi.

C. Ukandamizaji katika Kutoka 1:1-2:25

Sawa, hebu tuendeleo kwenye C, ambayo ni ukandamizaji katika Kutoka 1:1-2:25, na tutaingia kwenye maandishi ya Biblia. Ukiangalia ukandamizaji katika sura hizo mbili za kwanza za Kutoka, pamoja na sura ya 5, kuhusiana na kutengeneza matofali kwa kutumia au bila majani, nadhani unachokiona ni kwamba kulikuwa na awamu kadhaa za

ukandamizaji kwa muda. Sababu ambayo Wamisri walihisi wanapaswa kuwalazimisha Waisraeli kufanya kazi ilikuwa ni kwa sababu ya kuongezeka na idadi yao.

1. Kutoka 1:7-10 Ukandamizaji Unasoma katika sura ya 1 mstari wa 7, “Waisraeli walizaa sana, wakaongezeka sana, wakawa wengi sana, hata nchi ikajaa wao.” Kile ambacho kauli hiyo inatuambia kinathibitisha kile kilichokuwa kikiendelea tangu sura za mwisho za Mwanzo—ukiangalia Mwanzo 47:27—wakati ndugu zake Yusufu na baba yake hatimaye walipomfuata Misri na kukaa, tunasoma, “Waisraeli walikaa Misri, katika eneo la Gosheni. Walipata mali huko, wakazaa sana, wakaongezeka sana.” Kwa hivyo tayari katika wakati wa Yusufu, inakuambia kwamba Waisraeli walikuwa wakiongezeka. Kuna kipindi cha miaka 480 kati ya mwisho wa kitabu cha Mwanzo na ufunguzi wa kitabu cha Kutoka.

Katika 1:7 ya Kutoka inasema kwamba wanazidi kuwa wengi. Kwa hivyo Farao anasema katika mstari wa 10, “Njoooni, tuwatendee kwa busara la sivyo watazidi kuwa wengi. Na vita vikitokea, watajiunga na adui zetu, wapigane nasi, na kuondoka nchini.” Nadhani cha kuvutia hapo ni kwamba hawataki waondoke nchini; wanataka wakae huko. Wanachotaka ni kuwanyonya na kuwatumia na kufaidika na uwepo wao, lakini wanataka kuwadhibiti. Kwa hivyo wanaamua kuweka mabwana wa watumwa juu yao—mstari wa 11. Wanaweka mabwana wa watumwa juu yao ili kuwakandamiza kwa kazi ya kulazimishwa. Na hiyo ndiyo awamu ya kwanza, unaweza kusema, ya ukandamizaji au utumwa.

Sasa baadhi wamesema ukandamizaji huu ni mfano wa kwanza wa chuki dhidi ya Wayahudi katika historia ya binadamu—jambo ambalo limekuwa likiendelea tangu siku hiyo hadi leo. Ni jambo la kushangaza kwamba linaonekana kuwa jambo ambalo bado lipo nasi. Unaweza kusema hivyo, lakini nadhani kuna zaidi ya hayo—jambo lenye maana zaidi kuliko chuki dhidi ya Wayahudi tu. Nadhani mzizi wa unachopata hapa ni usemi wa kitu kilichokita mizizi katika Mwanzo 3:15, au baada ya mwanadamu kuanguka dhambini, Mungu anasema kutakuwa na mgogoro kati ya mbegu ya mwanamke na mbegu ya nyoka—Shetani. Una ufalme wa Mungu kinyume na ufalme wa Shetani. Una falme mbili zinazogongana na zina uadui kati yao. Hapa kuna udhihirisho

wa uadui huo kati ya watu hao wawili. Kwa hivyo hatua ya kwanza ya awamu hiyo ya kwanza ni kuwaweka mabwana wa watumwa juu ya Waisraeli ili kuwatesa ili wasiwe wengi sana au wenye nguvu ili waweze kuwa tishio kwa usalama wa Misri kwa kuunga mkono adui wa Misri.

2. Kutoka 1:12-14 Kazi Ngumu Lakini tatizo ni kwamba mara tu wanapofanya hivyo, nini kinatokea? Mstari wa 12, “Kadiri walivyozidi kukandamizwa, ndivyo walivyoongezeka na kuenea.” Ukandamizaji haukufanikiwa, kwa hivyo Wamisri walianza kuwaogopa Waisraeli. Kwa hivyo walifanya nini? Hatua hiyo ya kwanza ya ukandamizaji ina hatua ya pili. Waligeuka kuwapiga. Waliwakandamiza zaidi. Mstari wa 14, “Walifanya maisha yao kuwa machungu kwa kazi ngumu, matofali na chokaa kwa kila aina ya kazi mashambani. Na katika kazi yao yote ngumu, Wamisri waliwatumia kwa ukatili.” Waliongeza ukandamizaji, wakitumaini kudhibiti kuongezeka kwa Waisraeli. Kwa hivyo wanafanya utumwa kuwa mkali zaidi. Kwa hivyo awamu ya kwanza ni utumwa mgumu katika hatua mbili.

3. Kutoka 1:16-18 Kuwaua Watoto Waume - Wakunga

Lakini hilo halifanyi kazi kwa hivyo kuna awamu ya pili ya ukandamizaji na hiyo ni kuwaua watoto wa kiume. Tena una hatua mbili. Hatua ya kwanza iko katika mstari wa 16 ambapo Farao anawaambia wakunga wa Kiebrania, “Mnapowasaidia wanawake wa Kiebrania wakati wa kujifungua na kuwaona walio kwenye viti vya kujifungulia, ikiwa ni mtoto wa kiume, muueni; lakini ikiwa ni mtoto wa kike, mwacheni aishi.” Angalau hapo walidhani wangeweza kudhibiti njia ya tishio la kijeshi kwa kuwaua wanaume. Lakini tena hilo linakatishwa tamaa kwa sababu wakunga wa Kiebrania hawashirikiani. Tunasoma katika mstari unaofuata, “Wakunga walimcha Mungu, hawakufanya kama mfalme wa Misri alivyowaambia, bali waliwaacha watoto wa kiume waishi.” Kwa hivyo unapata hatua ya pili hapo, na badala ya wakunga hawa kuagizwa kuwaua watoto wa kiume wa Waebrania, unasoma katika mstari wa 18 kwamba Mfalme aliwaita na kuwauliza kwa nini.

4. Kutoka 1:22 - Watoto wa Kiume Mto Nile Kisha katika mstari wa 22 Farao alitoa amri hii kwa watu wake wote: Kila mtoto wa kiume atakayezaliwa, lazima mtupeni Mto Nile. Kwa hivyo katika Kutoka 1:22 amri hiyo ya kuwaua watoto wote wa kiume imeenea kwa watu wote wa Misri ili kumtupa kila mtoto wa kiume ndani ya Mto Nile. Haisemi waziwazi kila mtoto wa kiume wa Kiebrania, lakini nadhani katika muktadha huu, hicho ndicho kinachozingatiwa. Kila mtoto wa kiume wa Kiebrania—alimtupa ndani ya Mto Nile. Kwa hivyo hatua mbili tena. Nahum Sarna, ambaye anaandika ufafanuzi wa Kutoka katika Jumuiya ya Uchapishaji ya Kiyahudi kuhusu Kutoka, anatoa maoni haya, "Wakiwa wanakabiliwa na mgongano usioweza kusuluhishwa kati ya utii kwa sheria potofu ya mfalme na utii kwa sheria ya juu ya maadili ya Mungu, wakunga walichagua badala ya amri kuu ya maadili. Hata hivyo, kutofuata kwao sheria hakukutangazwa hadharani lakini kulitekelezwa faraghani kwa misingi dhahiri ya busara." Udhalimu huu unaunda "kitendo cha kwanza cha kutotii kiraia katika historia katika kutetea amri ya maadili." Hiyo ni kauli ya kuvutia - "kutotii kiraia katika kutetea amri ya maadili." Farao anawaambia wakunga: waueni watoto wote wa kiume, na inasema walimwogopa Mungu. Hawakufanya kile mfalme wa Misri alichowaambia wafanye; waliwaacha wavulana waishi. Anaendelea kusema kwamba inasemekana kwamba zilichochewa na hofu ya Mungu na sifa ambazo mara nyingi huhusishwa na kanuni za maadili na tabia—hofu ya Mungu inaashiria dhana ya Mungu kama mtu anayetoa madai ya maadili kwa wanadamu. Inafanya kazi kama kizuizi cha mwisho dhidi ya uovu na hivyo kichocheo kikuu cha mema. Hofu ya Mungu—kichocheo cha mema—kizuizi cha mwisho dhidi ya tabia. Unamwondoa Mungu, na hakuna kizuizi.

5. Kurudishwa nyuma - Musa Lakini unaona kinachotokea hapa: juhudi hizi zote zinakatishwa tamaa ili baada ya amri hiyo kwa Wamisri wote—kumtupa mtoto yeyote wa kiume katika Mto Nile—nini kinatokea? Musa anazaliwa na anawekwa kwenye kikapu hicho, na maisha yake yanahifadhiwa, na anakua katika nyumba ya Farao na hatimaye anakuwa mwokozi anayewaokoa Israeli kutoka utumwani Misri. Kwa hivyo

maandishi yanaangazia ubatili wa juhudi hizi za Wamisri kudhibiti Waisraeli miongoni mwao.

6. Awamu ya Pili ya Ukandamizaji Baada ya Musa Kurudi – Matofali Bila Majani

Ninataja hapa sura ya 5 kama sura nyingine ambayo ni sehemu ya ukandamizaji. Kutoka sura ya 5 ni baada ya Musa kurudi na kumwomba Farao ruhusa ya kwenda jangwani na kumwabudu Bwana. Farao hakutoa ruhusa hiyo, lakini anafanya nini? Tunasoma katika mstari wa 6 wa sura ya 5, “Siku hiyo hiyo Farao aliwaamuru wasimamizi wa utumwa na wasimamizi waliowasimamia watu, akisema, ‘Msiwape watu tena majani ya kutengenezea matofali; badala yake wawakusanye majani yao wenyewe, bali wawaamuru watengeneze idadi sawa ya matofali kama hapo awali.’” Kwa hivyo inaonekana majani yalitumika kwa njia fulani kwa ajili ya kutengeneza matofali, na yalitolewa; lakini sasa kwa sababu ya ombi lake, Farao anazidisha ukandamizaji kwa kutowapa majani, akiwaambia wanapaswa kutafuta majani yao wenyewe. Nenda chini hadi mstari wa 12, ambapo tunasoma. “Watu walitawanyika kote Misri kukusanya majani ya kutumiwa kama majani. Wasimamizi wa utumwa waliendelea kuwasisitiza, wakisema, ‘Kamilisheni kazi mliyohitaji kila siku kama mlivyokuwa na majani;’ na wasimamizi walioteuliwa na wasimamizi wa Farao wakawapiga, wakisema, Mbona hamkutimiza mgawo wenu kama siku iliyopita? Mstari wa 18, “Hamtapewa majani; lazima mtengeneze mgawo wenu kamili wa matofali.” Mwisho wa sura hii unaelezea jinsi ukandamizaji ulivyojidishwa kwa kuzuia majani—Waisraeli wakilazimishwa kupata majani yao wenyewe na wakati mwingine kulazimika kutumia majani badala ya majani. Hii inazua swali la kazi ya majani katika kutengeneza matofali. Tazama chini ya ukurasa wa 8 hadi ukurasa wa 11 chini ya nukuu zako. Hii imechukuliwa kutoka "Uhusiano wa Akiolojia na Biblia" na Allan MacRae ambapo anajadili hili na anachosema ni kwamba ilidhaniwa kwamba majani yalitumika kama kitu cha kufunga. Kwa maneno mengine, ikiwa una kipande kirefu cha majani kinachopitia kwenye matofali, hushikilia udongo pamoja kama kitu cha kufunga. Lakini tatizo na hilo lilikuwa ni jinsi gani basi majani yalifanya kazi? Kuna maana gani ikiwa huwezi kupata nyuzi ndefu za majani? Kuna

maana gani ya kuweka mabua kwenye matofali? Anataja baadhi ya majaribio ya kisayansi yanayoonyesha kwamba kuweka vitu vya kikaboni katika aina fulani za udongo hufanya udongo uwe rahisi kufanya kazi, uwe wa plastiki zaidi, kwa njia ya mmenyuko fulani wa kemikali. MacRae anapendekeza ni kwamba Wamisri walikuwa wamegundua kitu ambacho huenda hawakuelewa kemia yake yote, lakini ukichanganya vitu vya kikaboni na udongo, ilifanya iwe rahisi kufinyanga matofali kutoka kwa udongo kuliko kama hukuwa na vitu vya kikaboni. Ni kipengele cha kuvutia tu cha kuongezeka kwa ukandamizaji kwa Israeli kwa mara ya tatu.

7. Motyer kuhusu Ukandamizaji

Kwa hivyo hayo yote ni chini ya ukandamizaji, Kutoka 1:1-2:25 na sura ya 5. Angalia marejeo yako ukurasa wa 11, chini ya ukurasa. J. Motyer, ambaye alichapisha mihadhara inayoitwa *Theolojia ya Agano la Kale*, anatoa kauli hii kuhusu ukandamizaji huu. Anasema, “Hata zaidi muhimu kuliko ya halisi tukio ya ya neno 'agano' ni ya hali katika ambayo ya kitabu ya Kutoka ni seti. Mimi kuwa na tayari imetajwa ya mauaji ya kimbari msukumo ya Farao. Hii ni ya maudhui ya sura 1: ya mfalme ya ya dunia, Farao, alikuwa na imedhamiria imewashwa ya kabisa uharibifu ya hii watu.” Sasa sidhani kama Farao alikuwa amezimia kuwaangamiza kabisa. Nadhani alitaka kuwadhibiti. Lakini sidhani kama hilo linaathiri sana hoja yake. Anasema, “Kidogo alifanya yeye kujua hiyo yeye ilikuwa katika hii njia changamoto ya ahadi hiyo Mungu alikuwa na imetengenezwa kwa Ibrahimu, katika nyingine maneno ya zaidi msingi uhalisia kuhusu ya watu ya Israeli. Kwa katika ya mwanzo ya Mungu shughuli na Abram, kama yeye kisha ilikuwa katika sura 12, hapo ilikuwa ya ahadi ya ya uhifadhi ya Abram na yake wazao. Mungu alisema 'Mimi mapenzi baraka hizo WHO baraka wewe, na yeye WHO laana wewe Mimi mapenzi laana.' Farao, kwa hivyo, yote bila kujua ilikuwa mpangilio mwenyewe juu kwa changamoto ya agano. Wakati yake agano ilikuwa changamoto Mungu waridi kwa tetea hiyo.” Alikuwa akiwakandamiza watu wale wale ambao Mungu alisema, “Yeyote akubarikiye, nitambariki; yeyote akulaaniye, nitamlaani.” “Kwa hiyo zote mbili yake msamiati na pia yake mwenyewe kuchaguliwa mpangilio tangaza kwa sisi hiyo ya kitabu

ya Kutoka ni ya mwendelezo ya ya agano masimulizi.” Kwa maneno mengine, ahadi ile ambayo Mungu alikuwa amempa Ibrahimu kwamba Mungu angeinulia uzao kupitia Ibrahimu, kwamba taifa lingetoka kwa Ibrahimu, na kwamba angeweka baraka zake juu ya taifa hilo linaloendelea. Hilo bado ni jambo halisi katika mwingiliano huu wote kati ya Wamisri na Waisraeli katika sura za mwanzo za Kutoka.

D.Mkombozi – Musa – Kutoka 3:1-7:13

Tuendeleo kwenye D , “Mkombozi – Kutoka 3:1 hadi 7:13.” Bila shaka, mkombozi ni Musa ambaye alizaliwa mara tu baada ya awamu hiyo ya mwisho ya mauaji ya kizazi cha kiume mwishoni mwa sura ya 1. Sura ya 2, Musa anazaliwa na anakuwa kiongozi anayewaokoa Israeli kutoka Misri. Musa hakika ni mmoja wa watu mashuhuri zaidi katika Biblia nzima; tunapowafikiria wahusika wakuu wa Biblia tunawafikiria Musa, Ibrahimu, Daudi, na Kristo katika Agano Jipya. Lakini yeye ni mmoja wa watu mashuhuri wa historia yote ya wanadamu. Sidhani kama kuna swali lolote kuhusu hilo. Uhalisia wake—yaani, kuwepo kwake halisi kama mtu wa kihistoria katika muktadha wa kihistoria ambapo masimulizi haya yamewekwa—ningesema leo kwa ujumla unakubaliwa lakini si kabisa. Bado kuna wakosoaji wa Biblia wanaohoji kama Musa alikuwa mtu halisi wa kihistoria au aina fulani ya uumbaji wa hadithi au wa hadithi kutoka kwa hadithi za kale. John Van Seters, ambaye ni msomi mwenye bidii sana wa Agano la Kale, ameandika vitabu kadhaa. Makala yake katika *Encyclopedia of Religion on Moses*, iliyochapishwa mwaka wa 1987, inasema, "Kutafuta Musa wa kihistoria ni zoezi lisilo na maana. Sasa yeye ni wa hadithi tu." Kwa maneno mengine, kuna mfano wa mtu ambaye hafikirii Musa aliwahi kuishi. Wasomi wa Ujerumani Martin Noth na Gerhard von Rad wote waliandika historia za ulimwengu za Israeli na wanampa Musa jukumu dogo . Wanahisi Israeli haikuwa na watu katika safari kubwa iliyokuja katika nchi ya Kanaani. Kwa hivyo una aina hii ya wakosoaji hasi karibu.

Lakini ukiangalia nukuu zako kwenye ukurasa wa 12, ingizo la pili hapo linatoka katika toleo la tatu la *The Historia ya Israeli* . John Bright alikuwa mwanafunzi wa WF Albright ambaye aliandika maandishi sanifu kuhusu historia ya Israeli. Angalia

anachosema, “Ingawa hatujui chochote kuhusu kazi yake, isipokuwa kile Biblia inachotuambia”—kwa maneno mengine, hakuna marejeleo ya ziada ya Biblia kwa Musa. Hiyo ndiyo moja ya sababu za kutiliwa shaka kuwepo kwake— “ maelezo ya ambayo sisi kuwa na hapana maana ya majaribio, hapo kopo kuwa hapana shaka hiyo yeye ilikuwa, kama ya Biblia huonyesha yeye, ya nzuri mwanzilishi ya Israeli imani. Majaribio kwa punguza yeye ni sana isiyoshawishi. Ya matukio ya Kutoka na Sinai hitaji a nzuri utu nyuma yao. Na a imani kama kipekee kama Israeli madai a mwanzilishi kama hakika kama hufanya Ukristo—au Uislamu, kwa hiyo jambo. Kwa kataa hiyo jukumu kwa Musa ingekuwa nguvu sisi kwa msimamo mwingine mtu ya ya sawa " Kwa kweli tunajua mengi kuhusu maisha ya Musa—yanayoaminika yanategemea kabisa rekodi za kibiblia. Lakini kwa nini rekodi ya kibiblia iondolewe kama chanzo cha taarifa kuhusu maisha ya watu binafsi wa Israeli wakati wa Musa? Tutapata habari nyingi tutakapoendelea kumhusu Musa.

Nadhani kuhusu umuhimu au umuhimu wake, Vos anauweka vizuri sana, tena kwenye ukurasa wa 12 wa manukuu yako, ambapo anamtazama Musa kwa mtazamo wa nyuma na wa mbele. Anasema, “ Kwa maana moja kitu yeye ilikuwa, kwa kuangalia nyuma kuzingatiwa, ala katika kuleta ya nzuri mfumo dume ahadi kwa a mwanzo utimilifu, katika angalau katika yao nje, muda mfano halisi. Israeli ikawa katika ukweli a nzuri taifa, na hii ilikuwa inadaiwa si pekee kwa yao haraka ongezeko; ya shirika imepokelewa kupitia Musa imewezeshwa wao kwa kufikia kitaifa mshikamano. Musa vivyo hivyo iliyoongozwa wao kwa ya mpaka ya ya ahadi nchi .” Hiyo ni Yeriko katika nchi ya Kanaani. Musa alifika moja kwa moja kwenye ukingo wa kuingia katika nchi ya ahadi, akatazama ng'ambo na kuiona, lakini hakuvingia kweli. Kwa hivyo, kwa kutazama nyuma, Musa anatimiza ahadi za wazee wa ukoo kwa mara ya kwanza. Musa ana nafasi kubwa katika maendeleo ya kidini ya Agano la Kale.

Pia ameweka si tu kichwa cha mfululizo wa manabii bali juu yao mapema. Hakukuwa na nabii kama Musa. Hakuwa nabii tu, bali nabii mkuu kuliko manabii wote. Mamlaka yake yanaenea katika vizazi vilivyofuata. Manabii wa baadaye hawakuumba chochote kipya, ingawa walitabiri mambo kadhaa. Manabii wa baadaye wanawaita Israeli warudi

kwenye msingi ambao Musa aliuweka. Sasa wanazungumzia mambo ambayo Mungu atafanya katika siku zijazo, zaidi ya wakati wao wenyewe. Lakini kimsingi wanawaita Israeli warudi kwenye msingi wake wa Musa. Vos anaendelea kusema, “ Ni ni kweli, Musa kopo kuwa iliyoratibiwa na ya manabii. Hata hivyo, ya manabii wenyewe ni waziwazi ufahamu ya ya kipekee nafasi ya Musa. Wao weka yake kazi si hivyo sana imewashwa a mstari na yao mwenyewe, kama na ya ya ajabu eskatolojia kazi ya Yehova kwa yake watu inatarajiwa katika ya mwisho siku. Kulingana na kwa Nambari 12:7, Musa ilikuwa seti juu yote Mungu nyumba. Ni ni kabisa katika kuweka na hii mtarajiwa kuingiza ya Musa na yake kazi, hiyo yake takwimu hupata kawaida uwiano kwa a isiyo ya kawaida shahada. Yeye huenda kuwa kwa usahihi kuitwa ya mkombozi ya ya Zamani " Na bila shaka kwa maana hiyo, anamtazamia Kristo kwa hamu . " Karibu " yote ya masharti katika tumia kwa ya ukombozi ya ya Mpya Agano kopo kuwa kufuatiliwa nyuma kwa yake " Hatutatatua hilo kuhusu kuzaliwa kwake, lakini ukombozi wake hakika ulikuwa tukio muhimu sana na kile kinachoendelea katika Kutoka katika nchi ya Misri. Kwa hivyo hayo ni baadhi ya maoni kuhusu Musa.

E. Mapigo, Kutoka 7:14-11:10 Hebu tuendeleo kwenye E, "Mapigo, Kutoka 7:14-11:10." Ninaweza kutaja—mapigo pia yanaelezwa katika masimulizi ya kishairi katika Zaburi 78:43-51 na Zaburi 105:27-36. Ni Zaburi za kihistoria zinazorudi nyuma katika umbo la kishairi, zikirekodi matukio ya historia ya Israeli. Bila shaka, Kutoka ilikuwa tukio muhimu lililosababisha kuundwa kwa Israeli. Imekuwa kawaida kurejelea mfululizo huu wa matukio ya miujiza yaliyosababisha Farao kuwaachilia Waisraeli kutoka utumwani kama "mapigo;" hilo ni neno linalotumika katika maandishi ya Biblia. Ukiangalia 9:14, unasoma, "Kwa wakati huu nitatuma mapigo yangu yote juu yako, na juu ya maafisa wako, na watu wako." Nguvu kamili ya mapigo yangu—hilo ni neno linalotokana na *nagah* . Lakini mara nyingi zaidi “mapigo” haya hurejelewa katika maandishi ya Biblia kama ishara au maajabu. Ishara ni ‘*ot* ,’ na ajabu ni *mophet* . Tafsiri ya NIV inatafsiri kwa njia ya kuvutia “ajabu” hiyo wakati mwingine kama “muujiza.” Lakini “ishara na maajabu” hutumika mara nyingi zaidi kuliko “mapigo” kurejelea

mfululizo huu wa uingiliaji kati wa kimungu uliosababisha Kutoka Misri. Na nadhani lugha hiyo—ishara na maajabu—inasaidia kwa sababu inatupa ufahamu zaidi kuhusu umuhimu na nia ya matukio haya. Unapouliza Mungu alikuwa akifanya nini na nia yake ilikuwa nini katika kuleta mfululizo huu wa matukio kwa Wamisri na Waisraeli, nadhani unapaswa kuanza kwa kuangalia ombi la Musa kwa Farao, “Waache Waisraeli waende jangwani wakaabudu.” Katika sura ya 5, mistari michache ya kwanza, unasoma, “Musa na Haruni walikwenda kwa Farao, na hivi ndivyo Yahweh”—Biblia ya NIV inasema BWANA au Yahweh—jina sahihi la mungu wa Israeli, labda hatujui jinsi linavyotamkwa— “Hivi ndivyo Yahweh, Mungu wa Israeli, asemavyo, ‘Waache watu wangu waende wakaabudu jangwani.’” Farao anajibuje? “Yahweh ni nani hata nimtii na kuwaacha Israeli waende? Simjui Yahweh! Wala sitawaacha Israeli waende!”

Ukienda kwenye sura ya 7:3, hapo Bwana anasema, “Nitaufanya moyo wa Farao kuwa mgumu, na ingawa nitazidisha ishara na maajabu yangu katika Misri, hatakusikiliza. Ndipo nitaweka mkono wangu juu ya Misri kwa matendo makuu ya hukumu. Nitawatoa watu wangu, watu wangu, Waisraeli, nao Wamisri watajua ya kuwa mimi ndimi Bwana, nitakapounyosha mkono wangu juu ya Misri, na kuwatoa Waisraeli humo.” Kwa maneno mengine, kwa nini mfululizo huu wa ishara na maajabu? Farao alikuwa amesema, “Simjui Bwana. Kwa nini niwaache mwende mkamsujudie Bwana?” Ishara na maajabu haya yanafanywa ili Farao ajue Bwana ni nani—kwamba yuko na kwamba ana nguvu. Hilo linakuwa mada inayoendelea hapa. Mapigo ni jibu la Bwana kwa swali la Farao katika 5:2—BWANA ni nani? Simjui Bwana.

Tuliangalia 7:5, sasa angalia 7:16 na 17, “Kisha mwambie, Farao, ‘BWANA, Mungu wa Waebrania, amenituma nikuambie, ‘Waache watu wangu waende zao waniabudu jangwani, lakini hata sasa hujasikiliza.’ Hivi ndivyo Yahwe asemavyo, ‘Kwa hili utajua kwamba mimi ni Yahwe.’” Yahwe ni nani? Simjui Yahwe. Angalia 9:13 na kufuatia. “BWANA akamwambia Musa, ‘Amka asubuhi na mapema umkabili Farao, umwambie, ‘BWANA, Mungu wa Waebrania, asema hivi, ‘ Waache watu wangu waende zao waniabudu. Wakati huu nitatuma mapigo yangu yote juu yako, juu ya watu wako, na juu ya watumishi wako.’ ” Kwa nini? “Ili ujue ya kwamba hakuna mtu kama mimi

duniani kote.” Sura ya 9 mstari wa 16, “Kwa maana kufikia sasa ningeweza kuunyosha mkono wangu na kukupiga wewe na watu wako kwa tauni ambayo ingekuwa imekuangamiza kutoka duniani.” Angeweza kufanya hivyo mara moja. Hafanyi hivyo. “Lakini nimekuinua kwa kusudi hili, ili nikuonyeshe nguvu zangu, na jina langu litangazwe katika dunia yote.” Yahweh ataonyesha yeye ni nani, na kwamba yeye ni mwenye nguvu. Ili Farao asiweze kufanya kitu kingine chochote ila kutambua kwamba yeye yupo na kwamba yeye ni mwenye nguvu. Tazama mstari wa 27 wa sura ya 9, “Farao akawaita Musa na Haruni. ‘Mara hii nimetenda dhambi,’ akasema, ‘Yahweh ndiye mwenye haki; mimi na watu wangu tukosefu. Mwombeni Yahweh kwa maana tumetosheka nami nitawaacha mwende.’ Musa akajibu, ‘Nitakapotoka mjini, nitanyosha mikono yangu kumwomba Yahweh. Ngurumo itakoma wala hakutakuwa na mvua ya mawe tena, ili ujue ya kuwa dunia ni ya Yahweh. Lakini najua ya kuwa wewe na maafisa wako hamtamwogopa Bwana Mungu, Yahweh.’” Kwa hivyo mapigo ni kielelezo kwa Farao cha uwepo na nguvu za Yahweh kwa sababu katika mkutano huo wa kwanza na Musa, Farao alisema hakumjua Yahweh ni nani.

Lakini haikuwa tu onyesho kwa Wamisri, bali pia onyesho kwa Waisraeli. Tazama sura ya 10, mistari michache ya kwanza, “Bwana akamwambia Musa, ‘Nimeufanya moyo wake kuwa mgumu, na mioyo ya maafisa wake, ili nipate kufanya ishara na maajabu haya kati yao; na ili mpate kuwaambia watoto wenu na wajukuu wenu, jinsi nilivyowatendea Wamisri kwa ukali, na jinsi nilivyofanya ishara zangu kati yao; na mpate kujua ya kuwa mimi ndimi BWANA.’” Kwa hivyo si Wamisri tu wanaopaswa kujifunza kutokana na hili, bali pia ni Waisraeli. Ili waweze kuona uwepo wa Mungu, nguvu zake, na kuipitisha hiyo hadi vizazi vijavyo, “ili mpate kujua ya kuwa mimi ndimi BWANA.”

Tazama Kumbukumbu la Torati 4:34 wakati Musa anapotoa maoni yake kuhusu hili baadaye. Anasema, “ Je, kuna Mungu yeyote aliyewahi kujaribu kujichagulia taifa moja kutoka taifa lingine, kwa majaribio, kwa ishara na maajabu, kwa vita, kwa mkono hodari na mkono ulionyoshwa, au kwa matendo makuu na ya kutisha, kama mambo yote aliyowafanyia BWANA, Mungu wenu, huko Misri mbele ya macho yenu?” Angalia

mstari wa 35. Ni kauli ya kushangaza sana! “Mlionyeshwa mambo haya,” kwa nini?, “ili mpate kujua ya kuwa BWANA ndiye Mungu.” Zaidi ya yeye hakuna mwingine.

“Mlionyeshwa mambo haya ili mpate kujua ya kuwa BWANA ndiye Mungu.” Na kisha kauli hiyo iliyoongezwa, ambayo inashangaza katika hatua hii ya ufunuo wa Agano la Kale ambayo ni wazi na rahisi, kauli yenye nguvu kama utakavyopata popote, “Hakuna Mungu mwingine.” Kuna Mungu mmoja tu.

Sasa, Waisraeli walihitaji hili. Ukirudi kwenye Kutoka 5, swali liliulizwa kwa Farao mwanzoni mwa sura ya 5, Farao alisema simjui Yahweh, na kisha kulikuwa na ukandamizaji huo kwa matofali bila majani. Na Waisraeli hawapendi hivyo ukishuka hadi mwisho wa sura, unaona katika mstari wa 21, wasimamizi hawa wa kazi wanakuja kwa Musa na Haruni na kuwaambia, “Bwana na awaangalie na kuwahukumu. Mmetufanya tuwe kama harufu mbaya kwa Farao na maafisa wake na kuweka upanga mkononi mwao ili watuue.” Musa alimgeukia Bwana na kuomba, “Kwa nini mmewaleta watu wenu shida na hamkuwaokoa watu wenu?” Na katika 6:9, “Musa aliwaarifu Waisraeli haya; hawakumsikiliza kwa sababu ya kukata tamaa na utumwa wao.” Waisraeli walikata tamaa, na Bwana angewaonyesha kuwepo kwake.

Tunazungumzia ishara na maajabu haya, na 'ot,' ni neno la Kiebrania lenye maana ya ishara. *Kitabu cha Theolojia cha Agano la Kale (TWOT)* kinasema, "ishara ni kitendo, tukio, ambalo mtu hutambua, hujifunza, hukumbuka, au hugundua uhalisi wa kitu." Hilo ndilo linaloendelea hapa. Farao na Israeli wote wanajifunza kuhusu uhalisi wa Yahweh kupitia kinachoendelea katika ishara na maajabu

1. Mapigo Kumi Kuna mapigo kumi. Yamepangwa katika seti tatu za tatu huku kilele kikiwa katika pigo la kumi, ambalo ni kifo cha mzaliwa wa kwanza. Kwa hivyo mapigo tisa ya kwanza yamepangwa katika vikundi vitatu vya mapigo matatu kila moja na kilele kikiwa katika kifo cha mzaliwa wa kwanza. Pigo la kwanza katika kila kundi—nambari 1, 4, na 7—linaanzishwa na onyo linalotolewa kwa Farao asubuhi na mapema alipoenda kwenye Mto Nile. Na unaona hilo katika 7:15 ambapo inasema, "Nenda kwa Farao asubuhi anapotoka kutembea. Mngojee ukingoni mwa Nile ili umlaki." Kutoka 8:20

inasema, “Bwana akamwambia Musa, Amka asubuhi na mapema ukamwone Farao, anapokwenda majini, umwambie.” Na 9:13, “Bwana akamwambia Musa, Amka asubuhi na mapema, umwambie Farao, Bwana asema hivi.” Kwa hivyo unapata vivyo hivyo kwa pigo la kwanza kwa kila moja ya seti hizo tatu.

Pigo la pili katika kila kundi—2, 5, na 8—pia linaletwa na onyo lakini lilitolewa kwa Farao labda katika jumba lake la kifalme badala ya nje ya Mto Nile. Unaona kwamba katika 8:1, 9:1 na 10:1, “Bwana akamwambia Musa.” 9:1, “Bwana akamwambia Musa” na 10:1, “Bwana akamwambia Musa, nenda kwa Farao kwa maana nimeufanya moyo wake kuwa mgumu.”

Pigo la mwisho katika kila mfululizo—3, 6, na 9—linaonekana kuanza bila onyo lolote. Katika 8:16, unasoma, “Kisha Bwana akamwambia Musa, ‘Mwambie Haruni, ‘Piga mavumbi ya ardhi katika nchi yote ya Misri, nayo mavumbi yote ya nchi yatakuwa chawa.’ ” Unaona, hakuna utangulizi, anafanya tu. 9:8—“Bwana akamwambia Musa, chukua konzi za masizi kutoka tanuru, uyarushe hewani, nayo yatakuwa mavumbi juu ya nchi ya Misri. Majipu yatatoka.” Kwa hivyo anafanya tu. Na 10:21, “Kisha Bwana akamwambia Musa, ‘Nyosha mkono wako kuelekea mbinguni ili giza lienee juu ya Misri—giza linaloweza kuguswa. Basi Musa akanyosha mkono wake na giza lote likafunika Misri yote.” Kwa hivyo inaonekana kuna muundo na muundo tunapoangalia jinsi migogoro hii inavyopangwa.

Pigo la kwanza katika kila seti lina kusudi lililounganishwa nalo, na hilo ni jambo ambalo tayari tumeangalia. Katika 7:17, kusudi ni, “Kwa hili utajua ya kuwa mimi ndimi Bwana.” 8:22, “Siku hiyo nitaitendea tofauti nchi ya Gosheni wanayokaa watu wangu, ambapo kundi la nzi halitakuwa juu yao; nawe utajua ya kuwa mimi ndimi Bwana”—tena kifungu cha kusudi. Na 9:14, “Nitatuma mapigo yangu yote juu yako na watu wako ili ujue ya kuwa hakuna kama mimi duniani kote.” Mapigo matatu ya kwanza—maji yaligeuka kuwa damu, vyura na chawa—yaliwasadikisha wachawi na wachawi wa Misri kwamba kuna zaidi ya uchawi unaohusika katika kinachoendelea. Mungu alikuwa akifanya kazi.

Katika 7:11, ambapo haya yote yanaanza, baada ya Bwana kuwaambia Musa na

Haruni katika mstari wa 8, “Tupa fimbo yako mbele ya Farao nayo itakuwa nyoka,” wanafanya hivyo katika mstari wa 10, na unasoma katika mstari wa 11, “Farao akawaita wenye hekima na wachawi wa Misri, ambao walifanya vivyo hivyo kwa uganga wao, kila mtu akatupa fimbo yake chini, nayo ikawa nyoka.” Kwa hivyo walirudia kwa namna fulani kile ambacho Musa na Haruni walikuwa wamefanya. Lakini fimbo ya Haruni ilimeza fimbo zao. “Lakini moyo wa Farao ukawa mgumu, asisikilize.” Katika 7:22, maji yalipogeuka kuwa damu, unasoma kwamba wachawi wa Misri walifanya vivyo hivyo. Kwa hivyo moyo wa Farao ukawa mgumu. Katika 8:7, kwa vyura, “Wachawi walifanya vivyo hivyo kwa uganga wao wa siri. Waliwafanya vyura watoke katika nchi ya Misri.” Lakini unapofika 8:18, kwa chawa, unasoma wakati wachawi walipojaribu kutoa chawa kwa uganga wao wa siri lakini hawakuweza. Chawa walikuwa juu ya wanadamu na wanyama. Kisha wachawi wakamwambia Farao, “Hiki ni kidole cha Mungu.” Lakini moyo wa Farao ulikuwa mgumu.” Kwa hivyo baada ya hayo matatu ya kwanza, wachawi wa Misri wanaamini kwamba kuna kitu chenye nguvu zaidi kinachofanya kazi kuliko hila tu.

2. Ubaguzi Kati ya Wamisri na Waisraeli katika Mapigo Maoni moja zaidi na tutachukua mapumziko yetu, na mapigo sita yanayofuata baada ya haya matatu ya kwanza, isipokuwa nzige, unapata ubaguzi katika athari za pigo kati ya Wamisri na Waisraeli wanaoishi Gosheni. Waisraeli wameepushwa na athari za pigo huku Wamisri wakiepushwa. Nadhani kusudi hapa ni kuweka wazi kabisa kwamba Yahweh anafanya kazi kwa niaba ya watu wake. Katika 8:21-23 na inzi unasoma, “Usipowaacha watu wangu waende, nitatuma makundi ya inzi juu yako, na juu ya maafisa wako, na juu ya watu wako, na juu ya nyumba zako... Nitashughulika tofauti na nchi ya Gosheni, ambapo watu wangu wako. Hakuna makundi ya inzi yatakayokuwepo.” Kwa nini? Tena, “Ili ujue ya kuwa mimi ndimi Bwana,” nitaweka tofauti kati ya watu wangu na watu wako. Kwa hivyo ukianza na nzi, unapata tofauti hiyo na unagundua kwamba katika 8:21-23, na ng'ombe katika 9:4, 6, na 7. Kutoka 9:4, “Bwana aliweka tofauti kati ya mifugo.” Unaona majipu katika 9:11, wachawi hawakuweza kusimama mbele ya Musa kwa sababu ya

majipu yaliyokuwa juu yao na Wamisri wote. Unaona pia mvua ya mawe katika 9:26, “Mahali pekee ambapo hakukuwa na mvua ya mawe ilikuwa nchi ya Gosheni, ambapo Waisraeli walikuwa.” Kama nilivyosema, hakuna kinachosemwa kuhusu nzige kwa njia moja au nyingine. Lakini kwa giza katika 10:23, unasoma, “Hakuna mtu aliyeweza kuona mtu mwingine yeyote ilhali Waisraeli wote walikuwa na mwanga mahali walipoishi.” Kwa hivyo hakika kulikuwa na ubaguzi kati ya Wamisri na Waisraeli na labda na nzige pia.

Unukuzi na Emily Lyle
Imehaririwa vibaya na Ted Hildebrandt
Hariri ya mwisho na Katie Ells
Imesimuliwa tena na Ted Hildebrandt